

др Стојан Цугој,  
редовни професор Правног факултета у Љубљани

## ТРАНСПЛАНТАЦИЈА ДЕЛОВА ЧОВЕКА И ПРАВО

### І. УВОД

Професор др Борислав Благојевић је у првим годинама свога научног рада као доцент у Суботици објавио расправу Грађанска одговорност лијечника<sup>(1)</sup>. У тој расправи која је написана на основу обимног научног материјала разматрана су питања лекарске делатности са правног гледишта која су и до данас задржала своју актуелност, па и сазнања до којих је писац дошао су данас једнако свежа као што су била за време када су била написана.

Али медицинска наука се развија, доноси револуционарне новине на свом подручју. Једна од таквих новина је пресађивање делова тела, а та новина је проузроковала и немало нових правних проблема. Изучавање тих проблема још траје, а при том се користе достигнућа правне науке у вези с питањима која се јављају на подручју здравства.

Након дугогодишњих тражења путева у вези с правним проблемима трансплантације почели су настајати законски прописи. У Републици Хрватској је био објављен *Закон о узимању дијелова људског тијела у сврху лијечења* средином 1980. године<sup>(2)</sup> Њему је следио у 1981. години закон Републике Србије: *Закон о узимању и пресађивању делова људског тела у сврху лечења*<sup>(3)</sup>. У 1982. години је био издат *Савезни закон о увјетима размјене и преношења дијелова људских тела ради пресађивања у сврхе лечења*<sup>(4)</sup>. Након тога су изашли још закони Црне Горе<sup>(5)</sup>, Македоније<sup>(6)</sup> и Косова<sup>(7)</sup>.

У погледу односа савезног закона и републичких закона је Савезни закон (у чл. 9) одредио само да проведбу његових прописа надзиру надлежни органи у републикама. Закон шуги о разликама које постоје међу савезним и републичким прописима. Код тумачења је потребно дакле,

(1) „Мјесечник“, 1940/66, стр. 35.

(2) „Народне новине“, бр. 31/1980, стр. 664.

(3) „Службени гласник СР Србије“ бр. 22/1981, стр. 172.

(4) „Службени лист СФРЈ“, бр. 43/182, стр. 526.

(5) Закон о узимању дјелова човјечијег тијела, органа и ткива ради пресађивања у сврхе лијечења, „Службени лист СР Црне Горе“, бр. 17/1983, стр. 170.

(6) Закон за земање и пресадување од човеково тело заради лекупање, „Службени весник СР Македоније“, бр. 28/1983, стр. 448.

(7) Закон о узимању и пресађивању делова људског тела у сврху лечења, „Службени лист САН Косова“, бр. 45/1983.

ослонити се на одредбе о компетенцијама Федерације и република, нарочито на чл. 281. савезног Устава (1974).

## II. ПРОБЛЕМИ ТРАНСПЛАНТАЦИЈЕ ДЕЛОВА ЉУДСКОГ ТЕЛА

Након великих достигнућа у медицини која су омогућила пресађивање делова тела са једног лица на друго, појавила су се многа питања у вези са правном заштитом субјективних права личности. Многи од тих проблема били су прописима решени, али ипак су остала још многа важна питања отворена. Највише дилема настаје у вези са питањем објективне допустивости трансплантације, са питањем субјективне дозвољености трансплантације (питање дозволе заинтересираних лица да дају дозволу за трансплантацију, било у вези са давањем, било у вези са примањем дела тела). Посебно разматрање вреди посветити и питању забране узимања и накнаде за давање дела тела с наменом пресађивања.

### 1. Општа гледишта правног поретка на пресађивање

Пресађивање дела људског тела значи посизање у најужу личну сферу. Значи и претварање дела једног лица у удео другог лица. Ипак, у том погледу правна теорија није никада заузимала став да такво претварање није допустиво са гледања учења науке да човек представља личност са загарантованим интегритетом. Правна наука се дакле, није бавила питањем да ли је трансплантација уопште дозвољен захват, него се само удубљавала у изучавање услова под којима се може сматрати такав захват дозвољеним. Такав став је заузело и наше законодавство. Трансплантација је дозвољена за потребе лечења, то јест ако је медицински оправдана<sup>(8)</sup> При томе треба да су испуњени посебни услови како би били заштићени битни лични интереси даваоца и примаоца дела људског тела. Потребно је заштитити и већ умрло лице.

#### *а) Трансплантација делова тела умрлог лица*

Када је човек умро, том правном субјекту не може се више учинити штета: субјект као такав не постоји више. Са тога гледишта не би било никакве препреке да се његово тело употреби у корисне медицинске сврхе. Ипак је теорија већ одувек признавала заштиту и умрлом лицу, његовој успомени. Таква заштита тражи да се не посиза у интегритет умрлог лица иако он није више правни субјект. Закони признају заштиту те успомене нарочито, ако је лице само тражило да се интегритет његовог леша не дира: не могу се узимати делови тела ради пресађивања, ако се умрло лице за живота томе противило одувек<sup>(9)</sup>. Посебност хрватског, српског и македонског уређења јесте, да се тражи да ли се умрли изричито успротивио за време живота узимању делова његовог тела због пресађивања. Међутим, ако се већ у законодавству заузме

(8) В. чл. 1. наведеног закона СР Хрватске, чл. 1. Закона СР Србије, чл. 2. закона СР Црне Горе, чл. 2. закона СР Македоније, чл. 2. закона САП Косова.

(9) В. чл. 2. закона СР Хрватске, чл. 3. закона СР Србије, чл. 4. закона СР Црне Горе, чл. 4. закона СР Македоније, чл. 4. закона САП Косова.

становиште да треба поштовати његову жељу у погледу интегритета његовог тела и након његове смрти, не изгледа основано да се не уважи и његова шутке, конклюдентним радњама изјављена воља.

Најважнији предувјет код пресађивања од умрлог лица јесте да се установи да је лице заиста умрло. У теорији се расправљало питање не би ли се лице, које нема услова да живи даље, могло изједначити са умрлим лицем. Када је неком лицу у несрећи био повређен мозак у толикој мери, да то лице никада не би могло да оздрави, могло би се вештачки његово тело одржавати у животу. Тиме би се могли одржавати и делови његова тела који су за трансплантацију много способнији него у случају када повређено лице умре: делови тела могу јако брзо да почињу пропадати. Питање јесте дакле, да ли би се могло сматрати да неко лице не живи више, ако унаточ битних оквира делова тела, од којих зависи живот, помоћу апарата велики део тела још обавља функције.

У нашем законодавству је одговор да се трансплантација може обавити тек онда, када је човек мртав. Одговор на питање смрти код вештачког одржавања органа тела у животу зависи, дакле, од одговора шта се подразумева као смрт. У том погледу су републички прописи препустили установљавање смрти медицинским стручњацима, а савезни закон је желео дати и објективне одредбе: када треба сматрати да је наступила смрт. Према републичким прописима се смрт утврђује комисијом, састављеном од најмање три лекара<sup>(10)</sup>. Једина улуга јесте да се смрт установи са сигурношћу по медицинским критеријумима. Савезни закон, међутим, одређује исто такво опште начело да се на темељу медицинских критерија и на прописани начин са сигурношћу утврди да је наступила смрт<sup>(11)</sup>, али одређено је и даље да ће се сматрати у смислу овог закона да је смрт наступила ако је на темељу медицинских критерија те на прописан начин са сигурношћу утврђен престанак рада мозга или срца. Видимо да је закон прописао пресумпцију смрти алтернативно у два случаја: или ако мозак не ради или ако срце не ради. Ту се поставља питање, да ли је таква алтернатива заиста довољна за утврђивање смрти. Потребно је имати у виду да се већ дуго година у науци постављају много оштрији критеријуми за утврђивање смрти; комитет за трансплантацију човечјег ткива на Универзитету у Харварду је набројао (26. 1. 1969) следеће елементе за утврђивање смрти: нема реакције на околинду; нема рефлекса; нема спонтаних респираторних кретњи; нема кретњи мишића; такав пад притиска да нема могућности помагања лековима; негативни електроенцефалограм<sup>(12)</sup>.

Из пресумпције закона би дакле произашло да се може сматрати да је смрт наступила ако је срце престало да ради, иако мозак још ради. Очито јесте да такав човек још живи све док мозак још ради и до тада још постоји могућност да се на вештачки начин и рад срца може оживети или, барем привремено, заменити радом апарата интензивне неге. Изгледа да је дефиниција савезног закона за интегритет човека јако опасна.

(10) В. чл. 2 закона СР Хрватске, чл. 2 закона СР Србије, чл. 3 закона СР Македоније.

(11) В. чл. 2 закона СР Србије.

(12) В. С. Цигој, *Облигације*, 1976., стр. 545.

На другој страни налазимо у прописима добре каутеле зато да се у оквиру медицинских комисија не би утврђивала смрт олако: забрањује се да узима односно пресађује делове тела умрлог лица онај лекар који је учествовао у утврђивању смрти лица<sup>(13)</sup>. Тиме се жели забранити да онај који утврђује смрт стоји под утицајем тешког положаја онога који чека на смрт некога који би му могао да да свој орган, положеја из којег ће баш тај лекар покушавати да извуче пацијента.

У савезном закону је још нека новина која служи заштити пацијента, како би трансплантација искључила велике ризике који настају приликом трансплантације: трансплантирани део тела је подвргнут опасности брзог кварења. Због тога је закон одредио да се делови људског тела намењени за пресађивање сматрају лековима: они морају до пресађивања бити чувани тако да се спречава њихова квалитативна промена, потребна је обрада односно типизација ткива када је подударност увјета за пресађивање<sup>(14)</sup>. Поред тога, сви закони дају тачне одредбе о увјетима за организације и учеснике који обављају пресађивање (стручност, организација, евиденција, надзор).

### *б) Трансплантација делова тела живих лица*

Када је давалац живо лице постоји и за њега велики ризик. Никада давање својих органа не значи за даваоца подухват без икакве опасности. Због тога је потребно да друштво свакога који би желео дати део свога тела штити и против његове воље: ако је давање опасно по његов живот и здравље. Потребно је даље, да воља даваоца буде довољно промишљена; а та може да буде довољно промишљена само, ако су даваоцу познате све могуће последице које могу да настану за њега због одузимања дела тела. У том циљу прописи одређују забрану без обзира на жеље даваоца. Делови тела се могу одузети само ако се тешко не нарушава здравље даваоца<sup>(15)</sup>. Републички закони одређују, да је пресађивање дозвољено само ако се тиме очигледно не доводи у опасност живот даваоца и давалац не излаже ризику трајног и тежиг оштећења здравља<sup>(16)</sup>. Из тих прописа произлази да се може одузети даваоцу део његова тела иако то значи опасност за њега, али ипак такву опасност, која се не квалификује као тешка опасност по његово здравље. Републички закони, који су важили пре савезног закона, одредили су мање строги видик у погледу допуствости опасности: изгледа као да је дозвољен подухват иако се утврди опасност за даваоца, ако та опасност није очигледна. Ипак, ако се у општим начелима закона утврђује да је потребно строго примењивати стручне медицинске критеријуме, не би се ипак требало задовољити тиме да је опасност очита. Требало би узети у обзир и скривене опасности, рачунати са њиховом могућношћу и евентуално, ако је то могуће, пронаћи, колике су такве опасности скривене. Изгледа да интенцијама прописа о трансплантацији више одговара, а и озбиљна заштита даваоца (у сфери његове личности) тражи, да се у сваком случају без изузетка узимају у обзир и чињенице које нису очи-

(13) В. чл. 3. закона СР Хрватске, чл. 3. закона СР Србије, чл. 4. закона СР Македоније.

(14) В. чл. 3. наведеног савезног закона.

(15) В. чл. 2. савезног закона.

(16) В. чл. 4. закона СР Хрватске, чл. 4. закона СР Србије.

гледне, а са њима се може рачунати, ако те чињенице значе опасност по живот или теже нарушавање здравља.

Неки републички закони одређују у заштиту даваоца и друге грађанине. Млађи људи не треба да наступају као даваоци. Тако је од закона који су били издати пре савезног закона српски закон одредио да може лице пре навршетка 25 година постати давалац само по изузетку: само у изузетно оправданим случајевима<sup>(17)</sup>. Од закона који су изашли након савезног закона сличан пропис има Црна Гора. У њему је ближе одређен изузетак: само ако треба пресадити део тела лицу које има ретку крвну групу или ткивну грађу<sup>(18)</sup>. Македонски закон одређује изузетак ако га одреди у посебно оправданим случајевима комисија лекара<sup>(19)</sup>, а формулацију црногорског закона је преузео и косовски закон<sup>(20)</sup>. Пошто у сваком случају мора давалац и сам пристати на трансплантацију, поставља се питање, да ли у тим случајевима није довољна способност за расуђивање лица које још није достигло довољну старост (старост пунолетника старог римског права). Ако се лица млађа од 25 година сматрају као још недовољно зрела да одлучују о тако озбиљном подухвату, ипак се поставља питање није ли општа способност онда одређена прениско, ако се она постигне са 18 година. Али, ако та способност није ниско одређена ипак изгледа да би требало способност расуђивања признати довољном и у тим случајевима давања дозволе за трансплантацију. Виша би се старост даваоца ипак могла одредити, ако је уопште у млађим годинама за даваоца трансплантација опаснија. Али изгледа да о томе нема чврсто утврђених података.

Минимални предуслов да се може неке одузети део његова тела јесте његов пристанак. Потребно је да воља даваоца буде довољно промишљена; а та може да буде промишљена само, ако су даваоцу познате све могуће последице које могу настати за њега због одузимања дела тела. У савезном закону је одређено да давалац мора да буде претходно обавештен о евентуалном ризику за његово здравље<sup>(21)</sup>. Савезни закон не помиње способност за давање пристанка. Републички закони, међутим, прописују да давалац мора да буде пунолетно лице и душевно здраво<sup>(22)</sup>. Неспособност лица испод у закону одређених година и лица које није душевно здраво треба квалификовати као специјалну правну неспособност, слично како се квалификује неспособност за прављење тестаментa: таква неспособност се не може отклонити заступником. Нико не може уместо малолетног или душевно болесног лица пристати на одузимање дела тела неспособног лица. Ипак, могу се замислити случајеви када би још малолетно лице желело помоћи блиском лицу, можда је оно једини који би могао помоћи, па то због круте норме не би било могуће — иако је лице, мада је малолетно, свесно далекосежности своје одлуке. Трбало би за изузетне прилике ипак прописати поступак на основу којег би се могла признати и способност малолетног лица, ако оно може схватити значење своје одлуке.

(17) В. чл. 5. закона СР Србије.

(18) В. чл. 3. закона СР Црне Горе.

(19) В. чл. 6. закона СР Македоније.

(20) В. чл. 3. закона САП Косова.

(20a) В. чл. 2. ст. 2. савезног закона.

(21) В. чл. 6. Закона СР Хрватске, чл. 6. закона СР Србије; чл. 6. закона СР Црне Горе  
Говори само о душевно здравом лицу; В. чл. 7. закона СР Македоније, чл. 6. закона САП Косова.

Закони одређују и *ius variandi*. Одлука о давању дела тела је толико далекосежна да се не може у праву стати на становиште, да онај који је нешто обећао мора да то обећање и испуни. Пошто се ради о захвату у интегритет човека неминовно је потребно, да му се признаје да он о свом телу и даље потпуно слободно одлучује, па и да се предомисли или своје обећање опозове, ако не жели више да се његов интегритет ремети. Тако је прописано да се пристанак може опозвати до тренутка отпочињања захвата<sup>(22)</sup>.

Прописи претежно одређују да пристанак мора да буде дат у писменој форми<sup>(23)</sup>. У случају када се странка увек може предомислити писменост изјаве губи своју значајност. Ипак она има свој смисао у томе, да давалац, пре него даје свој потпис на исправу, схвати тежину своје одлуке.

Пошто се ради о строго личном односу између даваоца и примаоца дела тела потребно је узети у обзир мотив: давалац може да је склон дозволити одузимање органа само у корист одређеног лица: пристанак се може увјетовати тиме да део тела буде пресађен одређеном лицу се може увјетовати тиме да део тела буде пресађен одређеном лицу<sup>(24)</sup>. Неки од републичких закона смањују могућност опозива дате дозволе за одузимање органа, ако је дозвола била дата под условом да се орган даје само одређеном лицу: ако је давалац увјетовао давање органа у корист одређеног лица, воља даваоца може се изменити само ако се узети део тела не може више пресадити одређеном лицу<sup>(25)</sup>. Таква одредба има свој хумани смисао са гледишта примаоца. Он у свом тешком стању с муком очекује дар органа. Ако му је тај орган једном обећан било би сувише срамотно за примаоца да се стави опет у статус несигурности и чекања. Идеја се темељи на дубокој моралној норми, па би требало ту моралну норму примењивати и на подручјима где таква норма није усвојена као правна норма.

Са гледишта примаоца се исто тако као са гледишта даваоца разуме по себи да и он мора дати дозволу за пренос органа у његово тело. Ипак је значај тога пристанка друкчији него код даваоца. Прималац је болесник. Захват трансплантације може да буде потребан, а он није способан разумети тај захват. Не ради се о недирању у интегритет лица који може дозволити само лице у чији се интегритет жели продрети. Ту се ради о лечењу, а одлуке о лечењу треба признати заступницима, ако лице само није способно да одлучује. Зато се неспособност примаоца за давање пристанка мора квалификовати као пословна неспособност. Републички прописи ближе одређују заступање примаоца: пресађивање се може обављати само уз писмени пристанак примаоца. Ако прималац не може као малолетно или душевно оболело лице изразити своју вољу, пристанак дају његови родитељи или брачни друг или пунолетно дете или старатељ<sup>(26)</sup>.

(22) В. чл. 7. закона СР Хрватске, чл. 7. закона СР Србије, чл. 7. закона Црне Горе, чл. 7. ст. 3. закона СР Македоније, чл. 7. закона САН Косова.

(23) В. чл. 2. т. 2. савезног Закона, чл. 6. закона СР Хрватске, чл. 6. закона СР Србије, чл. 7. ст. 2. закона СР Македоније.

(24) В. чл. 8. закона СР Хрватске, чл. 8. закона СР Црне Горе, чл. 8. закона СР Македоније, чл. 8. закона САН Косова.

(25) В. чл. 8. ст. 2. закона СР Хрватске, чл. 8. ст. 2. закона СР Србије, чл. 8. ст. 2. закона СР Македоније.

(26) В. чл. 9. закона СР Хрватске, чл. 9. закона СР Србије, чл. 5. ст. 2. закона СР Црне Горе, чл. 10. закона СР Македоније, чл. 5. ст. 2. закона САН Косова, чл. 2. ст. 5. савезног закона.

## 2. Сукоб интереса у вези са узимањем органа од мртвог тела

У највише случајева умрло лице није дало никакве упуте у погледу допустивости узимања делова његовог тела после смрти у циљу пресађивања. У том случају настаје питање да ли би се могло у интересу живих користити тело мртвога. Савезни закон се по том питању не изјашњава. Републички закони дају компетенцију да одлуче о томе да ли пристају или не, најближим лицима умрлог: трансплантација је дозвољена ако се не успротиве родитељ, брачни друг, или пунољетно дете умрлога<sup>(27)</sup>. Хрватски, српски и македонски закон траже и даљи услов: противљење тих ближних лица мора да буде изричито. Ако дакле, та лица шуте, односно изричито не покажу својим понашањем да се противе, сматра се да је пресађивање дозвољено.

У случају када умрло лице о свом телу није дало неких упустава долази до сукоба између моралног начела да умрлом треба признати поштовање његовог лица и интегритета на једној страни и моралног начела да треба болесницима помоћи да остану на животу, односно да се лече на другој страни: штета да пропадне део тела другог лица без користи, ако би тај орган могао користити болеснику. Ако би орган ионако пропао нема губитка на терет умрлог лица односно, његов интегритет и онако по законима природе ишчезава. Према томе све више људи по савести долази до закључка да је значајнији интерес одржања болесника са делом тела другог, него штићење тела умрлога које не доводи до резултата да то тело остаје недирнуто. Поштовање самог сећања на покојника исто тако не трпи неки уштрб, ако се његово тело употреби за добротине сврхе уместо да пропадне.

## 3. Накнада: да ли нема никаквог оправдања?

Савезни закон је одредио: забрањује се било каква накнада за давање делова људског тела са живих те умрлих лица. Накнадом се сматра ипружање услуга или давање било каквих погодности<sup>(28)</sup>. Исто је већ пре савезног закона било решење хрватског и српског закона<sup>(29)</sup>.

У судској пракси већ на случајеве где се наглашава да је неморално ако се човекова вредност оцењује као вредност робе на тржишту. Неморалан је правни посао по коме се оцу девојке плаћа извесна вредност да би се његова ћерка удала за одређеног човека<sup>(30)</sup>. Противан је моралу уговор по коме једна организација уступа уз накнаду другој организацији радника<sup>(31)</sup>. У науци се наглашава да је против достојанства човека било какво трговање са човеком и деловима његовог тела<sup>(32)</sup>.

У вези са трансплантацијом може се замислити да би тржишна цена делова човековог тела могла да буде огромна: помањкање таквог „артикла“ на тржишту би терало болеснике, који дуго времена тешко

(27) В. чл. 4. закона СР Хрватске, чл. 4. закона СР Србије, чл. 4. закона СР Црне Горе, чл. 5. закона СР Македоније, чл. 4. закона САП Косова.

(28) В. чл. 4. савезног закона.

(29) В. чл. 10. закона СР Хрватске, чл. 10. закона СР Србије.

(30) Врховни суд Србије, Гж 2940/56, „Збирка судских одлука“, год. 1957., стр. 76.

(31) Врховни привредни суд СР Словеније, 2810/69, од 22. IX 1970, „Збирка судских одлука“, год. 1971, стр. 143.

(32) О томе ближе Џигој, *op. cit.*, стр. 184 и даље.

чекају на могућност пресађења, да нуде што више, и предност би имали они који су богатији, уместо оних, којима је потребна хитнија помоћ.

Па ипак треба поставити питање, је ли правилно да давалац нема никакво право на накнаду. Њему је тешко. Тешко се одлучи да се одрекне дела свога тела, он вероватно има и психичке тегобе јер након захвата није више такав какав је био пре тога. Он је изложен великом ризику да му се здравље поремети. Функционисање његовог тела није сасвим једнако као пре захвата. Он свакако има губитак, често неизмерно велики губитак. Да ли је заиста у складу са начелима морала нашег правног система, ако се за такав губитак не признаје никаква накнада? Ако анализирамо темеље нашег правног система чини ми се да долазимо до супротног резултата. За личне губитке у оквиру накнаде штете се признаје накнада због осакађења тела у несрећама, због губитка животне активности, због мањег функционисања тела, због душевних болова из разлога наружености. Ако би даваће накнаде за такве губитке било неморално, не би била дозвољена ни накнада за њих у виду накнаде штете због недозвољених штетних радњи. Међутим, наша јудикација већ више десетина година признаје такве губитке као основ за признавање накнаде. То је и становиште закона о облигационим односима, изражено нарочито у чл. 200, 201. Специјални закони који уређују трансплантацију су, дакле, заузели много строже становиште него закон о облигацијама у својим основним начелима; а ако се дубље анализира правило устава о интегритету човекове личности (176 Устав СФРЈ 1974) може се доћи до закључка да је поремећај интегритета такав губитак, који се и са правног гледишта признаје као губитак.

Чини ми се да из тога произлази да је у складу са темељним начелима нашег правног система ако се признаје даваоцу накнада за његове губитке, накнада по истим критеријама као што се признаје лична штета, где је дакле битно да се оцењује величина губитка, а не тржишни показатељи на основу понуде и потраживања. Чини ми се дакле да становиште специјалних закона о пресађивању падају изван оквира основних начела нашег правног система па и моралних начела на којима је изграђен наш правни систем.

### III. ЗАКЉУЧАК

Пресађивање тела је као ново достигнуће медицинске науке створило нове проблеме у правној науци. Законодавство тек тражи правилна решења, на нека питања још се нису нашли одговори. Опет и опет је потребно разматрање аргумената који говоре за једно или друго решење. Према томе се и садашње стање законодавства не може сматрати коначним. Вероватно ће још дуго у пракси бити потребно ослањање на основне моралне норме нашег правног система које могу помоћи код тражења правилног става. А темељна морална норма у нашем систему је снажнија од прописа, ако се резултат који даје пропис, неосновано удаљује од основних начела правног система и моралних начела на којима је систем изграђен.

Можемо се осврнути на завршне речи професора Благојевића у поменутом чланку које и данас важе: „...постоје два интереса о којима



суд мора да води рачуна при доношењу своје одлуке; неометање раз-  
витка и напретка медицинске науке и заштита болесника". Данас треба  
у оквиру заштите болесника дати и заштиту ономе који и своје здравље  
испоставља ризицима у циљу да својим телом помогне болеснику. Према  
речима нашег јубиланта „ти интереси представљају Сцилу и Харибду,  
но савремена научна, социолошко-филозофска метода тумачења правних  
правила омогућује свакако, да суд дође до решења, које ће бити за  
конкретан случај највише корисно”.

*dr Stojan Cigoj,*  
*professor of the Faculty of Law in Ljubljana*

## PROBLEMS OF TRANSPLANTATION OF HUMAN PARTS

### *Summary*

The more dangerous are new attempts at curing, the greater the re-  
sponsibility for flawless effecting of these endeavours. Legal norms give  
useful guidelines but there are still some open issues, such as for instance,  
the one of maintaining the life of human parts when a man as an entirety  
has no more ability to live. Namely, whether the parts of human body may  
be considered parts of a deceased man if death did occur at the moment of  
disconnecting life-maintaining devices.

Second issue is the appropriateness and precision of determining cri-  
teria for establishing death in relevant prescriptions of law. The alternative  
of considering that death has occurred on the ground of medical criteria  
according to which it is legally appropriate to presume death after heart or  
brain have stopped to function, may not correspond to every situation. For  
instance, if only heart ceases to function while the possibility does exist  
that a body whose brain still functions may again become alive, if some  
device would be used to replace the function of the heart, or, as the case may  
be, if the heart would become reanimated.

The third issue is the one of the prohibition of any compensation to  
the one making available a part of his body for transplantation. The prohi-  
bition of putting in the market of human parts is justified since human  
body and its parts can not have the status of merchandise. However, the  
Yugoslav law provides for the compensation of damage for loss of body as  
a value which can be assessed from the stand-point of personal loss and  
without any connection with the market. It should be recognized that a  
victim suffers a loss although giving voluntarily a part his body. On the  
ground of the same criteria compensation should be granted for the vo-  
luntary supplying of one's own body part for transplantation. From the  
viewpoint of general principles of Yugoslav legal system, one is also mo-  
rally right in recognizing the compensation at the personal, i.e. individual  
level, although giving parts of the body to another is a voluntary act. The  
justification for this is great personal loss on the part of the giver.

*dr Stojan Cigoj,*  
*professeur à la Faculté de droit à Ljubljana*

## PROBLEMS DE TRANSPLANTATION DES PARTIES DU CORPS HUMAN

### *Résumé*

Plus dangereux sont les nouveaux exploits de traitement plus grande  
est pour autant la responsabilité d'une exécution impeccable de ces exploits.  
Les normes légales ont donné d'utiles directives mais il y a tout de même  
quelques questions restées ouvertes. La question qui est encore ouverte c'est  
celle de la survie des parties du corps lorsque l'homme en tant qu'intégrité

n'a plus de conditions pour vivre. La question se pose à savoir si les parties d'un corps sont estimées parties d'un homme mort si la mort advenait au moment où les appareils qui tiennent en vie des parties du corps humain n'étaient plus branchés. Reste à savoir si les critères pour constater si la mort est advenue ou non sont définis de manière assez précise dans les prescriptions. L'alternative selon laquelle il sera estimé que la mort d'une personne est advenue si sur la base des critères médicaux et de manière réglementée on a constaté avec certitude que le cerveau ou le coeur ont cessé de fonctionner et qu'il est possible que le corps dont le cerveau travaille encore puisse de nouveau fonctionner si un appareil pouvait remplacer le travail du coeur, c'est à dire si le coeur pouvait se mettre plus tard à travailler de nouveau. La troisième question se rapporte à l'interdiction de n'importe quelle indemnité à celui qui mettrait une partie de son corps à la disposition de la transplantation. L'interdiction d'évaluer la valeur marchande des parties du corps est tant à fait fondée: le corps humain et ses parties ne peuvent avoir le statut de marchandise. Cependant dans notre droit de dédommagement on reconnaît tout de même la perte d'une partie du corps comme valeur qui peut être évaluée au point de vue perte personnelle — sans aucune relation avec le marché. Il faudrait reconnaître que la victime a subi une perte bien qu'elle ait appauvri son corps volontairement. Selon les mêmes critères pourrait être reconnu comme dommage personnel, et consenti une indemnité pour le don d'une partie du corps pour la transplantation. Du point de vue principes généraux du système juridique yougoslave est estimé moral de consentir un dédommagement dans le domaine personnel bien que le don d'une part du corps soit volontaire il ne va pas de soi même que le donneur soit satisfait de sa grande perte personnelle sans que lui soit consenti aucun profit malgré une si grande perte.